

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Α. ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ, Β'. ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ,
Γ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ
ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟ

ΕΥΔΟΚΙΜΟΥ Ν. ΔΟΥΡΜΟΥΣΗ

Διδάκτορος τοῦ Δικαίου

Πτυχιούχου τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν

Τέως Ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης.

ΣΜΥΡΝΗ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΕΡΜΗΣ»

1922

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Α'. ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Β'. ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ »

Γ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΝ »

ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟ

ΕΥΔΟΚΙΜΟΥ Ν. ΔΟΥΡΜΟΥΣΗ

Διδάκτορος τοῦ Δικαίου

Πτυχιούχου τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν

Ἔως Ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γενεύης.

ΣΜΥΡΝΗ

ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΕΡΜΗΣ»

1922

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΤΩ ΑΡΙΣΤΩ ΦΙΛΩ ΜΟΙ

ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΕΥΗΣ

κ. ΚΑΡΟΛΩ ΒΕΡΝΕΡ

ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΤΗΣ ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΝ

ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΜΟΥ

ΕΥΔΟΚΙΜΟΣ ΔΟΥΡΜΟΥΣΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἐπιτυχία τῆς παρούσης Διαλέξεώς μου γενομένης τῆν 24ην Ἀπριλίου 1922 ἐν τῇ μεγάλῃ αἴθρῳ τῆς Εὐσεβείας ὡς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον διεδήλωσε τὸ συμυρναϊκὸν κοινὸν διὰ ταύτην ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν ἀδιαμφισβήτητον ὠφέλειαν τὴν ὁποῖαν θὰ ἐξησφάλιζε εἰς τὸν Μικρασιατικὸν Λαὸν ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς, ἡ εὐρυτέρα δημοσιότης αὐτῆς μετὰ παρακίνησαν εἰς τὸ νὰ ἐκδώσω ταύτην εἰς τεύχος, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ κωτωρθοῦτο ἢ ἐν μιᾷ εὐχερεῖ ἀναγνώσει ἐξοικειώσεις τῶν ἀναγνωστῶν μου πρὸς τὴν πολιτικὴν φιλοσοφίαν τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἡ παρούσα διάλεξις περὶ τῆς ὁποίας τόσον εὐφρόνως ἐκ τοῦ ἐγγχωρίου τόπου ἐγρᾶψε ἡ ἐφημερίς Levant διὰ τὰς εὐμενεῖς κρίσεις τῆς ὁποίας εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν ἐκδότην αὐτῆς καλὸν φίλον καὶ συναδελφόν μου Raphael Amato τὸν τιμήσαντα ἄλλως τε διὰ τῆς παρουσίας του ταύτην, θὰ ἀποτελέσῃ τὸ προοίμιον μιᾶς ἄλλης πρωτυτύπου, ὅμως κοινωνιολογικῆς ἐργασίας ἣν ἔχω ὑπὸ μελέτην καὶ τὴν ὁποῖαν προσεχῶς θὰ ἐκδώσω ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ Πολιτικῆς Ἀγωγῆς» Φρονῶ δὲ τὸ καλλίτερον μέσον πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμπολιτῶν μου Μικρασιατῶν ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει, θὰ ᾖ ἡ μία συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ προσπάθεια πρὸς πολιτικὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ Λαοῦ, ἵνα οὕτως φθάσῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον νὰ τηρῇ τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς πεπολιτισμένον Λαὸν στάσιν εἰς ὅλα τὰ περὶ αὐτὸν προβλήματα,

ἔθνικὰ καὶ οἰκονομικὰ πολιτικὰ καὶ πολιτειακὰ, τῶν ὁποίων ἢ σοβαρὰ μόνον ἰδιαίτεροι διαχειρήσεις καὶ λύσεις θὰ ὠδήγει αὐτὸν πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῶν πόθων του καὶ τὴν εὐτυχίαν του.

Πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτὸν σκοπὸν τὸν ἔθνικὸν τείνει τὸ ἔργον μου τὸ ἐπιστημονικὸν καὶ πρακτικὸν ἀπὸ διετίας ἐν Σμύρῃ, τῇ ἰδιαίτερά μου Πατρίδι. Λυποῦμαι ὅτι τινὲς τῶν παραγόντων τῆς χώρας ὑπὸ τὸ κράτος ἄλλοι πλανῶν ἄλλοι δὲ παρεξηγήσεως ἀδικαιολογήτου τῶν ἄγνοτάτων πατριωτικῶν καὶ προοδευτικῶν προθέσεων μου, δὲ ἔδειξαν τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ὤφειλον νὰ δείξουν πρὸς τὸ ἔργον μου, καὶ τοῦτο πρὸς ζημίαν τῆς πολιτικῆς μας προόδου. Ἐλπίζω ὁμως ὅτι θὰ τὸ πράξουν εἰς τὸ μέλλον. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι δὲν τὸ πράξουν καὶ μένουν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀντιπάλων μου δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν δύο τινά. Πρῶτον ὅτι ἐγὼ οὐδέποτε θὰ εὔρωμαι παρὰ τὸν ἀντίπαλον τῆς Ἰδέας, τὸν μαχητὴν τῶν ἀρχῶν καὶ οὐδέποτε τῶν προσώπων. Δεύτερον δὲ ὅτι οἱ πολιτικοὶ καὶ ἰδεολογικοὶ ἀγῶνες εἰς ὅλους τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς διεξάγονται μὲ σεβαρότητα καὶ νομιμοφροσύνην μὲ ἀπόλυτον τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀξίας τοῦ πληθυσίου σεβασμὸν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης κομματικῆς ἢ προσωπικῆς ἐμπαθείας ἧτις ὅταν ρυθμίζει τὴν πολιτικὴν ζωὴν ἑνὸς λαοῦ ἐδηγεῖ ἀσφαλῶς αὐτὸν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τῆν ἔθνικὴν καὶ τὴν καταστροφὴν.

Τερματίζων δὲν δύναμαι ἢ νὰ συσιήσω θερμῶς εἰς κάθε ἄνθρωπον ἰδίως δὲ εἰς κάθε Ἕλληνα τὴν βαθεῖαν ἀγάπην ἀλλὰ καὶ τὴν μελέτην τοῦ ἀθανάτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐμπνέεται ὅλη ἡ Ἐπιστήμη τῶν νεωτέρων χρόνων, θὰ ἦμην δὲ εὐτυχὴς εἰάν ἡ παρούσα μου διάλεξις καθίστα βαθύτερον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ τῶν συμπολιτῶν μου πρὸς τὴν ἀνεκτίμητον καὶ ἀστείρευτον προγονικὴν Σοφίαν.

Ἐπί τῇ αὐτῇ εὐκαιρίᾳ θεωρῶ καθήκον μου νὰ εὐχαριστήσω τὸ πολυπληθές ἀκροατήριον τὸ ὁποῖον ἐτίμησε τὴν διάλεξίν μου ταύτην ἰδιαίτερος δὲ τὸν Σεβασμιότατον Μητροπολίτην Σμύρνης κ.κ. Χρυσόστομον ὅστις καὶ ἀνέπτυξε εἰς τὸ τέλος αὐτῆς τὰ διάφορα τῆς πολιτικῆς ζωῆς προβλήματα ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀπόψεως, τὸ Δ. Συμβούλιον τῆς Εὐσεβείας ὡς καὶ τὸν Πρόεδρον αὐτοῦ κ. Π. Κασάπογλου καθὼς καὶ ὅλους τοὺς συμπαλίτας μου οἵτινες ἐνθαρρύνοντες τὸ ἔργον μου οὕτινος ἀτλοῦν κρίκον ἀποτελεῖ ἡ παρῶσα μελέτη, θὰ συντελέσωσι εἰς τὴν ἐπί στερεῶν ἠθικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων δημιουργίαν τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς ἣτις μόνον μὲ τὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἀρετῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκπολιτισθῇ καὶ νὰ εὐημερήσῃ.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη τὸ 385 π. χ. εἰς Στάγειρα οὐχὶ μακρὰν τοῦ ὄρους Ἄθως ἐκ πατρὸς Νικομάχου ἰατροῦ τοῦ Βασιλέως Φιλίππου τῆς Μακεδονίας καὶ ἀπογόνου μιᾶς οἰκογενείας ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα μετεβιβάζετο ἀπὸ πατέρα εἰς υἱόν.

Ἡ καταγωγή του τὸν προώριζε πρὸς τὴν πειραματικὴν ἔρευναν καὶ τὴν θετικὴν Ἐπιστήμην. Τὸ 367 ἦτοι εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν μετέβη νὰ σπουδάσῃ εἰς Ἀθήνας ὅπου καὶ διετέλεσε κατ' ἀρχὰς μαθητὴς τοῦ γηραιοῦ Πλάτωνος, κατόπιν δὲ ἔνδοξος καὶ διακεκριμένος συναγωνιστὴς του, ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ.

Ἀπὸ τὸ 343 π. χ. μέχρι 340 π. χ. ἦτοι ἐπὶ τρία ἔτη ὑπῆρξε παιδαγωγὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου υἱοῦ τοῦ Φιλίππου. Χάρις εἰς τὴν εὐτυχῆ αὐτὴν γνωριμίαν ἀπέκτησε πλουσίας ἐπιστημονικὰς συλλογὰς δι' ὧν ἐτελειοποίησε τὰς γνώσεις του εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ἀνακηρυχθῇ ὁ Πατὴρ τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τὸ ἔτος 334 ἀφιερώθη εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἐδίδυξε, ὡς φιλόσοφος καὶ καθηγητὴς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων ἔχων τὸ ἔθιμον νὰ διδάσκῃ περιπατῶν ἐξ οὗ ὄχι μόνον ἡ Σχο-

λή ἐν τῇ ὁποία ἐδίδαξε ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ φιλοσοφικόν του σύστημα ἐβαπτίσθη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Περιπατητικοῦ. Περιπατητῆς Φιλόσοφος, περιπατητικὴ Φιλοσοφία οὐδὲν ἄλλο σημαίνουν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Φιλοσοφίας παρ' ὅτι σχετίζεται μὲ τὸν Πρίγκηπα τῶν φιλοσόφων, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ μὲ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀθεΐσμῳ ἀπεσύρθη εἰς τὴν Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας ὅπου ἀπέθανε τῷ 322.

Προτοῦ ἐξετάσωμεν τὰ Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν, ἃς εἰπώμεν μερικὰ περὶ τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου τούτου φιλοσόφου τῆς Ἑλλην. ἀρχαιότητος.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους σχετίζονται σχεδὸν μὲ ὅλας τὰς γνωστὰς εἰς τὴν ἀρχαιότητα Ἐπιστήμας. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ταξινόμησιν ἣν αὐτὸς ὁ φιλόσοφος προτείνει διαιροῦνται εἰς τὰς θεωρητικὰς Ἐπιστήμας, αἵτινες ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἀληθές (ὡς τὰ μαθηματικὰ, ἡ Φυσικὴ, ἡ Θεολογία καὶ ἡ Φιλοσοφία) εἰς τὰς πρακτικὰς Ἐπιστήμας αἵτινες ἔχουσι ὡς ἀντικείμενον τὸ ὠφέλιμον (Ἠθικὰ καὶ Πολιτικὰ) καὶ εἰς τὰς Ποιητικὰς Ἐπιστήμας τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον εἶναι τὸ ὠραῖόν, ὡς ἡ Ρητορικὴ καὶ ἡ Ποίησις.

Ἄπειρα εἶναι τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἰδίως ὁμως διεκρίθη εἰς τὴν Λογικὴν τῆς ὁποίας θεωρεῖται καὶ ἰδρυτῆς ὡς Ἐπιστήμης ὅχι διότι αὐτὸς πρῶτος διετύπωσε τὰ στοιχεῖα τῆς Λογικῆς (πρὸ αὐτοῦ οἱ Ἑλεάται, οἱ σοφισταὶ καὶ οἱ Σωκρατικοὶ εἶχον ἤδη σοβαρῶς ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν Λογι-

κὴν καὶ θέσει τὰς βάσεις αὐτῆς) ἀλλὰ διότι αὐτὸς πρῶτος συνεδύασε καὶ συνηρομολόγησε τὰ στοιχεῖα ταῦτα διὰ νὰ τὰ συμπληρώσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ σύστημα λογικῆς ἐπαγωγικῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν μὲν τίτλον τιμῆς καὶ δόξης, διὰ τὴν Ἐπιστήμην δὲ ἀληθῆ πλοῦτον.

Ἐκτὸς τούτου ὁ Ἀριστοτέλης διέπρεψε καὶ ὡς συγγραφεὺς θαυμασίων ἔργων ἐπὶ τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν ὡς λ. χ. περὶ Φυσικῆς, περὶ Οὐρανοῦ, περὶ Μειωρολογίας καὶ Ἱστορίας τῶν ζώων. Ὡς πρὸς τὴν κυρίως Φιλοσοφίαν ἦτοι τὴν Ἐπιστήμην τὴν ἀσχολουμένην μὲ τὴν πρώτην τῶν ὄντων αἰτίαν τὸ μνημειῶδες αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὰ μετὰ τὰ Φυσικὰ εἰς 14 βιβλία ἅτινα ἐκπροσωποῦσι τὸ σύνολον τῆς καθαρᾶς του φιλοσοφίας ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Μεταφυσικὴ ὅπερ ἐδόθη βραδύτερον εἰς τὴν θεωρητικὴν Φιλοσοφίαν τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεταφυσική.

Ἄλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν Ἠθικὴν καὶ μὲ τὴν Πολιτικὴν καὶ μὲ τὴν Ρητορικὴν καὶ μὲ τὴν Ποίησιν εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους ἀποτελοῦσι ἀληθῆ Ἐγκυκλοπαίδειαν τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ σοφίας εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα πρὸ Χρ. καὶ τὸ ὅλον φιλοσοφ. τοῦ ἔργον εἶναι τὸ μεγαλοπρεπέστερον μνημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐπιστήμης.

Εἰς τὴν σημερινὴν διάλεξιν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀποκλειστικῶς μὲ τὰ Πολιτικὰ αὐτοῦ ἅτινα ἐμπεριέχουσι σοφοτάτας σκέψεις καὶ γνώμας ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ πολιτειακῶν ζητημάτων καὶ τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον ὡς ἐγκόλπιον καὶ σήμε-

ρον ἀκόμη εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας. Τὰ Πολιτικά ἐγράφησαν ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν Πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ βᾶσις τοῦ πολιτικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι τὸ *πολιτικὸν Ἀγαθόν*. Τὸ πολιτικὸν ἀγαθὸν δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ, παρὰ διὰ μιᾶς καλῶς ὀργανωμένης πολιτικῆς κοινωνίας.

Ο πυρὴν τῆς πολιτ. κοινωνίας εἶναι ἡ *οἰκογένεια*, ἐκ τῆς συγκεντρώσεως πολλῶν οἰκογενειῶν δημιουργεῖται ἡ *κώμη*, ἐκ τῆς κοινωνίας δὲ τῶν κώμῶν ἡ *πόλις*. Διὰ τοῦτο κατ' Ἀριστοτέλην ὁ ἄνθρωπος φύσει *πολιτικὸν Ζῶον* τυγχάνει καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἄπολις, ἡ *φραῦλος* εἶναι ἡ *ὑπεράνθρωπος*.

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐξάρτησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν καὶ τόσον συνδέεται μετ' αὐτῆς, ὥστε ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἀνθρώπων ὅστις δὲν θὰ εἶχε ἀνάγκην αὐτῆς θὰ ἦτο ἡ *θηρίον* ἢ *θεός*. Ὡστε δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ φύσις ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην κοινωνίαν. Ἐκεῖνος δὲ ὅστις συνετέλεσε εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς πολιτικῆς κοινωνίας ἢ πολιτείας εἰάν θέλετε, παρέσχε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὑψίστην ὑπηρεσίαν καθότι ὁ ἄνθρωπος ὅστις εἶναι τὸ τελειότερον τῶν ζώων, ὅταν ζῆ ὑπὸ καθεστῶς πολιτειακὸν νομιμότητος καὶ δικαιοσύνης, οὕτω εἶναι καὶ τὸ ἀγριώτερον τῶν ζώων, ὅταν ζῆ ὑπὸ καθεστῶς ἀνομίας, ἀναρχίας, ἢ τυραννίας. Ἡ *φρόνησις καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν Νοῦν* καὶ ἡ *ἀρετὴ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐθικὴν* εἶναι αἰσπουδαιότεραι ἐγγυήσεις διὰ τὴν καλὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐν μιᾷ κοινωνίᾳ διαβίωσιν, καθὼς καὶ τὴν κα-

λὴν τῆς κοινωνίας ταύτης διακυβένησιν. Διότι ὄταν ὑπάρχη **φρόνησις** καὶ **ἀρετὴ**, τότε ἡ κοινωνία ἐκείνη ἐδραιοῦται ἐπὶ τῆς στερεωτέρας αὐτῆς βάσεως, **τῆς Δικαιοσύνης**, ὅνευ τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ βιώσιμος κοινωνία ἢ πολιτεία.

Τὰ σπουδαιότερα προβλήματα τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἐν μιᾷ πολιτικῇ κοινωνίᾳ εἶναι τὰ ζητήματα α) τῆς ιδιοκτησίας, ἢ τὸ οἰκονομικὸν β) τὸ οἰκογενειακὸν γ) τὸ πολιτειακὸν ἢτοι τῆς μορφῆς τοῦ πολιτεύματος.

Ἄς ἴδωμεν τὰς σκέψεις τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν ζητημάτων.

Α) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς πολιτείας ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὴν **κτητικὴν** ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς φύσεως. Εἶναι ἢ ἐκ τῆς φυσικῆς παραγωγῆς κτησῆς. Εἶναι ὁ ἐκ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς φύσεως πλουτισμός. Ἀλλ' ἡ κτητικὴ διὰ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνίας, ἐξελίχθη καὶ εἰς **χρηματιστικὴν**. Αὕτη εἶναι ἐν γένος ἄλλο τῆς κτητικῆς, μία ὑποδιαίρεσις αὐτῆς καὶ διαφέρει κατὰ τοῦτο τῆς τελευταίας ὅτι ἡ χρηματιστικὴ ἀντιθέτως πρὸς τὴν κτητικὴν εἰδικώτερον ἀσχολεῖται μὲ τὰ μέσα τοῦ πλουτισμοῦ τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν τέχνην.

Κελουτισμός.

Ἐκαστον πράγμα, ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχει δύο χρήσεις α) τὴν οἰκείαν χρῆσιν τοῦ φυσικοῦ προορισμοῦ του β) τὴν χρῆσιν τὴν ἀνταλλακτικὴν. Οἱ νεώτεροι οἰκονομολόγοι ὡς ὁ Adam Smith ὠνόμασαν τὴν πρώτην ἀξίαν χρήσεως *valeur d'usage* καὶ τὴν

δευτέραν ἀξίαν ἀνταλλαγῆς valeur d'échange. Κατὰ βάθος πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Οὕτω λ. χ. ἐν ὑπόδημα ἔχει τὴν φυσικὴν του χρῆσιν, ἔχει ὅμως καὶ τὴν ἀνταλλακτικὴν. Ὁ ὑποδηματοποιὸς ὁ ὁποῖος θὰ κάμη ἑκατὸν ὑποδήματα, π. χ. ἀφοῦ διαθέσῃ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν ὑποδημάτων διὰ τὰς ἀνάγκας του καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας του τὰ λοιπὰ θὰ τὰ διαθέσῃ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν διὰ νὰ προμηθευθῇ ἄλλα ἀντικείμενα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἄλλων ἀναγκῶν του.

Ἡ ἀνταλλαγή εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας γίνεται εἰς εἶδος λ. χ. κρασί με σιτάρι. Αἱ δυσχέρειαι ὅμως τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἀνταλλαγῆς ἐδημιούργησαν τὴν ἀνάγκην τῆς χρήσεως ἐνὸς κοινοῦ μέσου ἀνταλλαγῆς καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ **Χρῆμα**.

Ἐκ τῆς ἐμφανίσεως ταύτης τοῦ χρήματος ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐγεννήθη ἡ πρώτη καὶ σοβρὰ διακλάδωσις τῆς κτητικῆς, ἐγεννήθη ἡ Χρηματιστικὴ τῆς ὁποίας μία παραφυὰς εἶναι ἡ **καπηλική** δηλ. τὸ ἐμπόριον.

Ἀλλὰ τὸ χρῆμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει, ἐνόσω θὰ ἔλλειπον ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τὰ πραγματικὰ μέσα τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν οὐσιαστικῶν ἀναγκῶν της. Παράδειγμα ὁ Μίδας τῆς μυθολογίας ὅστις ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον, μεταβάλλων διαρκῶς τὰ τρόφιμα τῆς τραπέζης του εἰς χρῆμα λόγῳ τῆς μεγάλης του φιλαργυρίας.

Βεβαίως ἡ οἰκονομικὴ ἢ ἡ κτητικὴ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐν μιᾷ κοινωνίᾳ. Ἄλλ' ἡ **χρηματιστικὴ** καθόσον διὰ ταύτης ὁ πλουτισμὸς καθίσταται ἀπεριόριστος ἔγινε ἀν.

τικείμενον ιδιαιτέρας ὅλως τέχνης τῆς Καπηλικῆς διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἔμποροι προσπαθοῦσι νὰ συσωρεύσωσι ὅσῳ τὸ δυνατόν περισσότερα χρήματα, διὰ νὰ ἐξυτηρήσωσι ὅσῳ τὸ δυνατόν περισσοτέρας ἀνάγκας καὶ ἀπολαύσεις. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ αἱ Ἐπιστήμαι ὅπως ἡ ἰατρικὴ, ἡ νομικὴ ἔγιναν χρηματιστικαί.

Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐν τῇ χρηματιστικῇ, προκαλεῖ τὸ μῖσος καὶ ἐπιτύρει τὴν περιφρόνησιν τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ἡ ὀβολοστατικὴ δηλαδὴ ἡ τοκοδανειστικὴ καὶ ἡ τοκογλυφία. Εἶναι ὁ πλέον παρὰ φύσιν χρηματισμός. Ἡ κυρίως χρηματιστικὴ εἶναι τὸ ἐμπόριον.

Διάφορα δὲ εἶδη αὐτῆς ἐν τῇ μεταβλητικῇ ἢ ἀνταλλακτικῇ αὐτῆς μορφῇ εἶναι ἡ Ναυκληροία ἢ Φορτηγία καὶ ἡ Παράστασις 1). Ἄλλ' οἱ οἰκονομικοὶ συνδυασμοὶ τῆς χρηματιστικῆς εἶναι ποικίλλοι, ἐν τῇ πρακτικῇ καὶ μεταξὺ τῶν ἐξαιρετικῶν παραδειγμάτων εἶναι καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ φιλοσόφου Θάλλη τοῦ Μιλησίου, ὅστις λόγῳ τῶν ἀστρονομικῶν του γνώσεων προβλέψας ὅτι ἡ παραγωγὴ τῶν ἐλαιῶν ἐν Μιλήτῳ θὰ ἦτο ἄφθονος, ἐμίσησε ἐγκαίρως τὰ περισσότερα ἐλαιοτριβεῖα αὐτῆς, καὶ ὅταν ἔφθασε ἡ ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς, ἡ μεγάλη αὐτῶν ζήτησις τοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὰ ὑπενοικιάσῃ εἰς τιμὰς ὑψηλὰς καὶ νὰ κερδίσῃ πάρα πολλά.

Ἰδιοκτησία.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος μᾶς ἄγει κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ **σπουδαιου ζητήματος τῆς ἰδιοκτησίας.**

1) Μικροεμπόριον.

Ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ, ἐκηρύχθη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ ὑπὲρ τῆς κοινοκτημοσύνης, μιᾶς δηλονότι μπολσεβικικῆς ιδέας. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιτίθεται κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Πλάτωνος καὶ ἀποπειρᾶται νὰ ἀναιρέσῃ ταύτην δι' ἐπιχειρημάτων σοβαρῶν.

Ἡ θεωρία τοῦ Πλάτωνος περὶ κοινοκτημοσύνης φρονεῖ ὁ Ἀριστοτέλης καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι ἐλκυστικὴ ὡς φιλανθρωπικὴ ἐν τούτοις προσκρούει πρὸς μυριάς δυσσεχειρίας καὶ ἀντιροήσεις, ἄλλως τε ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά της δὲν εἶναι βᾶσιμα.

α) Ἡ κοινοκτημοσύνη θὰ χαλαρώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργητικότητα ἐν τῇ παραγωγῇ διότι θὰ ὀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸ ψυχικὸν καὶ ἠθικὸν κίνητρον τῆς δράσεως διὰ τῆς ὁποίας ἐπιθυμεῖ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν του καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον του. Ἡ ἰδιοκτησία ἀπ' ἐναντίας ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς δράσεως ταύτης.

β) Ἡ κοινοκτημοσύνη θὰ ἄφινε εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἀδικίας καὶ θὰ ἐδημιούργει φοβερὰ παράπονα ἐκ μέρους ἐκείνων οἵτινες ἐργαζόμενοι περισσότερον θὰ εἶχον τὰς αὐτὰς ἀπολαύσεις μὲ ἐκείνους οἵτινες θὰ εἰργάζοντο ὀλιγότερον.

γ) Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Πλάτωνος ὅτι εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν ὀφείλονται αἱ γενόμεναι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐριδες καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲν εἶναι βᾶσιμον κατ' Ἀριστοτέλην, καθότι ἡ κατάστασις αὕτη προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν κακίαν τῶν ἀνθρώπων παρὰ ἀπὸ τὴν ἀκοινωνησίαν δηλ. τὴν ἰδιοκτησίαν. (Βιβλ. Β. Κεφ. β.) Μήπως

μεταξὺ τῶν συγκοινωνῶν μιᾶς περιουσίας ἢ ἐνὸς πράγματος δὲν ὑφίσταται πολλάκις σύγκρουσις πολὺ μεγαλητέρα ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν μεταξὺ τῶν κατόχων ἰδιωτικῶν περιουσιῶν ; (1)

Βεβαίως καίτοι ὁ Ἀριστοτέλης κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιωκτησίας, θέλει ὅμως δικαιοσύνην ἐν τῇ ἀσκήσει καὶ τῇ ἀπολαύσει αὐτῆς, ἀποδοκιμάζει τὸν ἐγωϊσμόν καὶ τὴν νοσηρὰν φιλοχρηματίαν καὶ ἐπιθυμεῖ ὅπως ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία χρησιμεύῃ ὡς μέσον διὰ νὰ περιποιηθῆται τις τοὺς ξένους καὶ βοηθῆ τοὺς φίλους του ἐν μιᾷ ἀνάγκῃ.

Β) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ὡς πρὸς τὴν οἰκογένειαν ὁ Ἀριστοτέλης ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς αὐτήν. **Διότι φρονεῖ ὅτι ἡ καλὴ οἰκογένεια εἶναι ἡ βάσις τῆς καλῆς Πολιτείας.** Διατυπώνει δὲ ἀρχὰς καὶ ἀντιλήψεις ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, αἵτινες ἐκπροσωποῦσι μίαν θεωρίαν συντηρητικὴν μὲν ἀλλὰ ἐποικοδομητικὴν τοῦ ὑγιоῦς οἰκογενειακοῦ βίου. Φρονεῖ ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνδρὸς εἶναι νὰ ἄρχῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῆς δὲ γυναικὸς νὰ ἄρχεται. Διὰ τοῦτο καίτοι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ δέον νὰ ἔχωσι τὰς αὐτὰς ἀρετὰς δηλαδὴ σωφροσύνην, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, εἶναι ἀνάγκη ὅπως τοῦ μὲν ἀνδρὸς ἡ ἀνδρεία εἶναι ἀρχικὴ, τῆς δὲ γυναικὸς ὑπηρετικὴ. Καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνεῖ μὲ τὸν Σωκράτην ὅστις ἦτο ὁπαδὸς τῆς ἀπολύτου ἰσότητος.

(1) Πρὸς Anton Menger L'Etat Socialiste Σελ. 19 Communio mater rixarum.

Ἐν γένει ἡ ἀντίληψις τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς γυναικὸς εἶναι ὅτι αὕτη πρέπει νὰ εἶναι σύμβολον κοσμιότητος, συμφωνεῖ μὲ τὸν Γοργίαν κατὰ τοῦτο καὶ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τῆς γνώμης του τὸ ρητὸν τοῦ ποιητοῦ. **Γυναικὶ κόσμον ἢ σιγὴ φέρει.**

Τὴν ὑποταγὴν τὴν ὁποίαν ζητεῖ ἀπὸ τὴν γυναῖκα πρὸς τὸν ἄνδρα της, τὴν αὐτὴν ζητεῖ καὶ ἀπὸ τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς των. Φιλόσοφος θετικιστῆς καὶ δὴ φρόνιμος ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἦτο δυνατὸν ἢ νὰ ἐπιτεθῆ δριμύτατα κατὰ τῆς οὐτοπιστικῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος περὶ κοινογαμίας¹⁾ καὶ ἀναιρεῖ αὐτὴν ὅπως ἀνήρρεσε τὴν περὶ κοινοκτημοσύνης θεωρίαν του.

Ποία εἶναι τὰ ἄτοπα τῆς κοινογαμίας ;

α) Ἡ κοινογαμία καταλήγει εἰς τὸ ἄτοπον νὰ ἐπιτρέπεται νὰ λέγη τις δι' οἴανδήποτε γυναῖκα καὶ δι' οἴονδήποτε παιδίον. « Ἴδου ἡ γυναῖκα μου ἰδου

1) Τὸ σύστημα τῆς κοινογαμίας τοῦ Πλάτωνος εἶναι τὸ σύστημα τῆς κρατικῆς κοινογαμίας ἢτοι τῆς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ κράτους ἀσκουμένης κοινογαμίας Mariage d'Etat ὅπερ διαφέρει ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως καθ' ὁμίλους κοινογαμίας Mariage collectif καὶ ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου γάμου Mariage libre. Περὶ τῶν διαφορῶν τούτων συστημάτων τοῦ γάμου πρὸς Anton Menger L'Etat Socialiste. Τὸ Σοσιαλιστικὸν Κράτος Σελ. 177-192 ἔργον εἰς τὸ ἑποῖον αἱ ἰδέαι τοῦ συγγραφέως ὡς πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν βίον συμφωνοῦν μὲ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους, διαφέρουσαι αὐτῶν κατὰ τοῦτο ὅτι ὁ Menger καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ριζοσπαστικώτερος, καθιερώνει ἐν τῇ μονογαμίᾳ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἀναγνωρίζῃ εἰς ταύτην νὰ αὐτὰ δικαιώματα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνεξαρτησίας ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας της καὶ τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις διοποριστικῆς ἐργασίας εἰς καὶ εἰς τὸν ἄνδρα.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ὁ Πλάτων εἰς τοὺς **Νόμους** αὐτοὺς τοὺς ἐποικοῦς ἔγραψε πρεσβύτερος ἐγκαταλείπει τὴν περὶ κοινογαμίας θεωρίαν του ἢ ἀνέπτυξε καὶ ἠπεστήριξε ἐν τῇ Πολιτείᾳ.

τὸ παιδί μου». Σήμερον θὰ λέγη τις δεικνύων μίαν γυναῖκα «αὕτη εἶναι ἰδική μου, αὖριον δεικνύων μίαν ἄλλην θὰ λέγη «καὶ αὕτη ἡ γυναῖκα εἶναι δική μου».

β) Ἐν ἄλλο μειονέκτημα σοβαρὸν τῆς κοινογαμίας καὶ ὄχι πλέον ἀπὸ ἠθικῆς ἀλλὰ ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως εἶναι τὸ μειονέκτημα ὅτι εἰς τὰ κοινὰ πράγματα δὲν ὑπάρχει ποτὲ τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὰ ἰδιωτικά. Οὕτω λ. χ. εἰάν τὰ χίλια παιδιά μιᾶς πόλεως ἀνῆκον εἰς ἓνα πολίτην ὄχι διότι ὅλα ἐγεννήθησαν ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ διότι ἐλλείψει ὠρισμένου πατρὸς, ἕκαστος πολίτης θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ πατὴρ των, οὐδεὶς τῶν πολιτῶν θὰ ἐδείκνυε πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ παιδιά αὐτά. Ἐάν ἓνα παιδί ἀνεδεικνύετο, θὰ ἔλεγον ὅλοι αὐτὸ εἶναι δικό μου παιδί, εἰάν δὲ δὲν ἀνεδεικνύετο καὶ ἦτο κακὸν θὰ ἔλεγον ὅλοι «αὐτὸ δὲν εἶνε δικό μου παιδί».

Καὶ ἐρωτᾷ ὁ Ἀριστοτέλης τί εἶναι προτιμότερον, τὸ σημερινὸν σύστημα τοῦ ἀληθοῦς οἰκογενειακοῦ βίου, ὅπου ὁ πατὴρ ἀναγνωρίζει τὸν υἱὸν καὶ ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ ἡ ἀδελφή τὸν ἀδελφὸν καὶ ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀδελφήν, ἢ τὸ τῆς κοινογαμίας τοῦ Πλάτωνος ὅπου εἰς πολίτης ὁμιλῶν διὰ δέκα χιλιάδες παιδιά θὰ ἔλεγε δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ὅτι εἶναι παιδί του ;

Νομίζω εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ πᾶς λογικὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ ἀπαντήσῃ, κηρυσσόμενος ὑπὲρ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

γ) Τέλος ἡ στοργὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἡτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν μεγαλητέραν ἡδύτητα αὐτοῦ

θὰ ἐκλείψει εἰς τὸν ἀπέραντον ὠκεανὸν τῆς κοινο-
γαμίας ὅπου θὰ ἦτο περιττὸν εἰς τὸν πατέρα νὰ
σκεφθῆ τὸ παιδί του καὶ εἰς τὸ παιδί τὸν πατέρα
καὶ τὴν μητέρα του, ὅπως ἡ ἡδύτης ὀλίγων σταγό-
νων μέλιτος ἐκλείπει εἰς μίαν δεξαμενὴν ὕδατος. Εἰς
μίαν τοιαύτην κοινωνίαν τὰ οἰκογενειακὰ φίλτρα
θὰ ἦσαν τελείως ἄγνωστα.

Νομίζω διὰ αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους
ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶναι ἀκαταμάχητοι καὶ
δὲν ἐλπίζω διὰ τὴν ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ δευτέρα γνώ-
μη ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Γ) ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ βᾶσις τοῦ πολιτειακοῦ μέρους τῆς πολι-
τικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ὁ καλὸς
πολίτης. Ἄνευ τοῦ καλοῦ καὶ χρηστοῦ πολίτου
δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καλὴ καὶ εὐημεροῦσα Πο-
λιτεία. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τί εἶναι πολίτης κατ' Ἀ-
ριστοτέλην καὶ δεύτερον ποῖος εἶναι ὁ χρηστὸς πο-
λίτης ;

Πολίτης κατ' Ἀριστοτέλην εἶναι ἐκεῖνος ὅστις
ἔχει ἐξουσίαν *κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κρι-
τικῆς* δηλ. ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς
τὴν διάσκεψιν τὴν νομοθετικὴν (Κοινοβούλιον) καὶ
τὴν διάσκεψιν τὴν δικαστικὴν (Δικαστήριον). Μό-
τον οἱ πολῖται εἶχον τοιοῦτον δικαίωμα νὰ ψηφίζου-
ν νόμους καὶ νὰ δικάζουσαν τοὺς ὁμοίους των.

Τώρα ἄς ἐξετάσωμεν ποῖος εἶναι ὁ *χρηστὸς*
πολίτης ; Ἡ ἀρετὴ τοῦ χρηστοῦ ἀνθρώπου ὡς ιδιώ-
του δὲν συμπίπτει τελείως μὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀν-
θρώπου ὡς χρηστοῦ πολίτου. Δηλαδή ἡ ἔννοια τοῦ
χρηστοῦ πολίτου δὲν συνεπάγεται τελείως τὴν ἔν-

νοϊαν τοῦ χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου ἀνθρώπου οὔτε ἡ τελευταία αὕτη ἔννοια συνεπάγεται τὴν ἔννοιαν τοῦ χρηστοῦ πολίτου. Διότι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι τις χρηστὸς πολίτης, χωρὶς νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ χρηστὸς ἄνθρωπος καθὼς καὶ ἀντιθέτως θὰ ἦ δυνατόν νὰ εἶναι χρηστὸς ἄνθρωπος χωρὶς νὰ εἶναι χρηστὸς πολίτης. Αἱ ἔννοιαι ὁμως αὗται δὲν εἶναι καὶ τελείως ξέναι ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλην.

Ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος ὅστις ἔχει καὶ τὰς δύο ιδιότητας δηλ. καὶ τὴν τοῦ χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου ἀνθρώπου καὶ τὴν τοῦ χρηστοῦ πολίτου εἶναι ὁ τελειότερος τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἄξιος τοῦ ἄρχειν ἐν μιᾷ πολιτείᾳ.

Ποῖος ὁμως εἶναι ὁ χρηστὸς πολίτης ἢ μᾶλλον ποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ χρηστοῦ πολίτου; Εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. Εἶναι τὸ γνωρίζειν καλῶς ἄρχειν καὶ καλῶς ἄρχεσθαι. Καλῶς ἄρχειν ὅταν εἶναι ἄρχων. Ἰδίως ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη πρόπει νὰ διέπη τὰς ἐνεργείας τοῦ ἄρχοντος. Κακὸς δὲ ἄρχων καὶ καταχραστὴς τῆς ἐξουσίας θὰ ἦτο ἐκεῖνος ὅστις θὰ ἐστερεῖτο σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, Ἀλλὰ γνωρίζειν καὶ καλῶς ἄρχεσθαι εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ καλοῦ πολίτου ὅταν εἶναι οὐχὶ ἄρχων ἀλλ' ἀρχόμενος. Σημαίνει δὲ τοῦτο τὸ σέβεσθαι τοὺς Νόμους.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐν μιᾷ πολιτείᾳ εὐνομουμένη πάντως οἱ πολῖται ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Νόμων καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς προστασίας αὐτῶν ὅλοι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀσέλουσι νὰ τείνωσι. Εἶναι δὲ οὗτος ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος καὶ τῆς πολιτείας ὁ-

πως ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν ταξειδευόντων ἐπὶ ἐνὸς πλοίου ἀπὸ τὸν πλοίαρχον ἕως τὸν ναύτην καὶ ἀπὸ τὸν ναύτην ἕως τὸν ἀπλοῦν ἐπιβάτην εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ πλοῦ, ἡ αἰσία ἄφιξις τοῦ πλοίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ προορισμοῦ του.

Ο τελικὸς σκοπὸς λοιπὸν πάσης πολιτείας εἶναι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ὑλικὴ καὶ ἡθικὴ τῶν πολιτῶν, μὲ ἄλλας λέξεις ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἡ ψυχικὴ εὐτυχία. **Ἡ Επιστήμη** ἧτις συμβάλλει εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ σκοποῦ ἐν μιᾷ πολιτεία εἶναι ἡ **Πολιτικὴ Φιλοσοφία**. Εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα ὄλων τῶν Επιστημῶν κατ' Ἀριστοτέλην ἡ βᾶσις τῆς Επιστήμης ταύτης εἶναι ἡ Δικαιοσύνη ἧτις εἶναι τὸ ὑπατόν ἀγαθὸν τοῦ πολιτικοῦ βίου(1). Ὁ μέγας οὗτος ρυθμιστὴς τοῦ πολιτικοῦ βίου δηλαδὴ ἡ Δικαιοσύνη ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ Νόμου ὅστις καὶ μόνος πρέπει νὰ κυβερνᾷ τοὺς πολίτας ἐν μιᾷ πολιτεία. Διότι οὐδεὶς ἄλλος καλλίτερον τοῦ Νόμου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διευθύνῃ τὴν Πολιτείαν καὶ τοὺς πολίτας. Οταν ὁ Νόμος ἄρχῃ ἔχομεν τὸν Νοῦν καὶ τὸν Θεὸν ὡς κυβερνήτας. Ἐνῶ ὅταν κυβερνᾷ μόνῃ ἡ θέλησις τοῦ ἄρχοντος, εἶναι ὡσὰν νὰ κυβερνᾷ ἐν μέρει τὸ θηρίον. Καθότι ὅσοι θὰ ἐκυβερνῶν ἄνευ Νόμου, δὲν δύνανται ἢ νὰ κυβερνήσωσι κακῶς, ὡς ὑποκείμενοι εἰς τὰ πάθη των καὶ τὰ ἐνστικτὰ των τὰ ὁποῖα διαφθείρουσι καὶ μεθύσκουσι τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ὅταν ἀνέλθωσι εἰς τὴν Ἐξουσίαν (2) **Ο Νόμος εἶναι νοῦς ἄνευ πάθους.**

(1) Πρὸς. Ἡ ἐξουσία ἄνευ Δικαιοσύνης εἶναι τυραννικὴ. La Force sans la justice est tyrannique, Pensées de Pascal de la justice.

(2) Πρὸς. Anton Menger l'Etat Socialiste Introduction XXXIX «Πᾶσα ἐξουσία ἀνεξέλεγκτος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Stuart Mill καταλήγει εἰς τὸ νὰ ἔχῃ συμφέροντα ἀπαίσια πρὸς ἐπιβολήν».

Αλλά τὸν Νόμον ποῖος θὰ ἦτο ἱκανὸς καὶ ἀρμόδιος νὰ τὸν κάμῃ ; **Εἷς ἄνθρωπος** ; Εἴτε βασιλεὺς εἴτε Εφορος εἴτε Πρόξενος εἴτε Ἀρχων ὀνομάζεται ! Οὐδέποτε Διότι τί Νόμος θὰ ἦτο αὐτὸς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπου ἡ θέλησις ἐνὸς ἀνθρώπου ὡς τυράννου, θὰ ἐρύθμιζε τὰ πάντα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ συμφέρον ἑαυτοῦ καὶ τῶν φίλων του ! Ο Νόμος εἶναι φυσικὸν νὰ γίνῃ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ πηγᾶσῃ ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολλῶν, ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον, καθότι ἐκεῖ ὅπου εἷς ἄνθρωπος νομοθετεῖ, ἔχομεν ἓνα πρόσωπον μὲ δύο ὄτα, μὲ δύο ὀφθαλμούς, μὲ δύο χεῖρας, μὲ δύο πόδας, μὲ μίαν κρίσιν, ἐνῶ ἐκεῖ ὅπου οἱ πολλοὶ νομοθετοῦν ἔχομεν ἐργασίαν ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὴν συνισταμένην τόσων ἀντιλήψεων, σκέψεων καὶ γνωμῶν τῶν ὁποίων ἀπόρροια εἶναι ὁ Νόμος.

Ἐπίσης ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Νόμου δὲν πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησιν ἐνὸς ἀνθρώπου ὑποκειμένου εἰς ἀδυναμίας καὶ πάθη ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θέλησιν ἐνὸς διασκεπτικοῦ σώματος ὅπως εἶναι βεβαίως τὸ πολυμελὲς Δικαστήριον.

Τὸ φυσικὸν κατάντημα ἐνὸς συστήματος ὅπως τὸ ἀριστοτελικὸν, στηριζόμενον ἐπὶ τῶν φιλελευθέρων ἀντιλήψεων τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλο τι παρὰ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα(1) τὸ ὁποῖον διαφέρει ἀπὸ μὲν τὸ ὀλιγαρχικὸν κατὰ τοῦτο ὅτι δὲν στηρίζεται ὡς ἐκεῖνο ἐπὶ τῆς τυραννίας τῶν ὀλίγων ἀπὸ δὲ τὸ δημαγωγικὸν ἢ ὀχλοκρατικὸν κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν στηρίζεται ὡς ἐκεῖνο ἐπὶ τῆς τυραννίας τῶν πολλῶν ἀλλὰ τὸ ὀ-

(1) Πρὸς. Anton Menger L'Etat Socialiste Introduction p. XXVII.

ποῖον διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἄλλα πολιτεύματα διὰ τοῦ
ιδιαιτέρου σεβασμοῦ τὸν ὁποῖον τρέφει πρὸς τὴν
Ἐλευθερίαν ἣτις ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἀκρογωνιαῖον λί-
θον τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τῶν ὁποίων
ἔχομεν σήμερον ἐν τῇ πράξει διαφόρους συνθετι-
κὰς μορφὰς ἀπὸ τὴν καθαρὰν καὶ ἄμεσεν δημοκρα-
τίαν (Democratie directe) μέχρι τῆς συγχεομένης
μετὰ τοῦ ἀμιγοῦς βασιλικοῦ θεσμοῦ, συνταγματι-
κῆς μοναρχίας ἢ βασιλευομένης Δημοκρατίας¹).

Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ ὅτι ἀναλόγως
τῆς ιδιοσυγκρασίας τῶν Λαῶν καὶ τῶν ἰδιαιτέρων
συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ ὁποῖον διατε-
λοῦσι δὲν ἀποκλείεται ἡ προτίμησις διὰ μερικοῦς

1) Ἀπὸ ἀπόψεως διαδοχικῆς εἰς τὴν κλίμακα τῆς λαϊκῆς κυρι-
αρχίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἑξῆς πολιτεύματα.

α) Καθαρὰν Δημοκρατίαν ὅπως εἰς τινὰ Καντόνια τῆς Ἑλβετίας
ὅπου ὁ Λαὸς κυβερνᾷ, νομοθετεῖ καὶ δικάζει, ἀπ' εὐθείας ὡς οἱ Ἀθη-
μοὶ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς ἀρχαιότητος.

β) Δημοκρατίαν ἀμέσως ἀντιπροσωπευτικὴν ὅπου αἱ τρεῖς ἐξου-
σίαι πηγάζουσι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Λαὸν δι' ἐκλογῆς ὡς ἐν Γενεύῃ.

γ) Δημοκρατίαν ἐμμέσως ἀντιπροσωπευτικὴν ὅπου αἱ δύο ἐξου-
σίαι (Ἐκτελεστικὴ καὶ Δικαστικὴ) πηγάζουσι ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους
τοῦ Λαοῦ ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἑλβετικῇ Ομοσπονδίᾳ.

δ) Μοναρχίαν συνταγματικὴν ἢ Βασιλευομένην Δημοκρατίαν τε-
λειῶς ἀντιπροσωπευτικὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς Λαϊκῆς Κυριαρχίας
ὡς ἐν Βελγίῳ μὲ τὸ Σύστημα τῆς Ἀναλογικῆς Ἀντιπροσωπείας, δι'
ὅ ἑξασφαλίζεται ἡ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπεῖαν συμμετοχὴ ὅλων
τῶν κομμάτων καὶ τῶν μεγάλων μειοψηφουσῶν μερίδων τῆς κοι-
νῆς γνώμης.

ε) Μοναρχίαν συνταγματικὴν ἢ βασιλευομένην δημοκρατίαν ἀτε-
λῶς ἀντιπροσωπευτικὴν μὲ σύστημα ἀπολύτου πλειοψηφίας ὡς ἐν Ἰ-
ταλίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Ἀγγλίᾳ ὅπου αἱ μειοψηφαὶ ἀποκλείονται τῆς ἐθνι-
κῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὰς ἐκλογικὰς περιφέρειάς των.

ς) Μοναρχίαν ἀριστοκρατικὴν ἢτοι ἀριστοκρατικῶς ἢ μᾶλλον
πλουτοκρατικῶς ἀντιπροσωπευτικὴν, κατ' ἐπίφασιν δημοκρατικὴν
ὡς ἄλλοτε ἐν Ρωσίᾳ μὲ τὴν Δούμαν καὶ ἐν Γερμανίᾳ μὲ τὴν Ραϊ-
στάγ ἐπὶ Κάιζερ.

η) Ἀπολυταρχικὴν Μοναρχίαν ἢτοι ἀμιγῆ Βασιλείαν, ὡς ἐν Ρωσ-
σίᾳ πρὸ τῆς Δούμας, καθαρῶς τυραννικὴν.

Λαούς τοῦ βασιλικοῦ ἢ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀντὶ τοῦ δημοκρατικοῦ ὅπερ ὁμως εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτειακοῦ βίου.

Οὕτω κατ' Ἀριστοτέλην τὰ δυνάμενα νὰ χρησιμοποιηθῶσι πολιτεύματα εἶναι ἡ Βασιλεία, ἡ Ἀριστοκρατία καὶ ἡ Δημοκρατία τὰ δὲ διεφθαρμένα πολιτεύματα ἅτινα δὲν εἶναι ἄξια τῶν προοδευτικῶν καὶ φιλελευθέρων Λαῶν εἶναι ἡ Τυραννία¹⁾, ἐκπροσωπούμενη ἐν τῇ θελήσει τοῦ ἐνός, ἡ Ολιγαρχία ἐκπροσωπούμενη ἐν τῇ θελήσει τῶν ὀλίγων καὶ ἡ Δημοαγωγία²⁾ ἧτις εἶναι ἡ τυραννία τοῦ προλετεριάτου ἧτοι τοῦ Ὀχλου.

Ἐὰν ἡ δημοκρατικὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος εἶναι ἐξαιρετικῶς πρόσφορος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐν τοιαύτῃ πολιτεία καθίσταται δυνατὴ ἡ κατὰ παρι-

1) Κατ' Ἀριστοτέλην ἡ τυραννία διὰ τριῶν ἀρχῶν συνήθως διατηρεῖται εἰς τὴν ἐξουσίαν α) διὰ τῆς δυσπιστίας ἣν ἐμπνέει εἰς τοὺς πολίτας πρὸς ἀλλήλους β) διὰ τῆς ἀδυναμίας τῆς δράσεως εἰς ἣν περιεργάζει τοὺς ἀρχομένους διὰ πιστικῶν μέτρων γ) διὰ τῆς μικροψυχίας ἧτοι τῆς καταστροφῆς τοῦ ἠθικοῦ τῶν πολιτῶν Πρὸς Π. Πολιτικά Βιβλ. Ε. Κεφ. Θ'.

Εἰς οὓς μὲν ὄρους ἀνάγεται τὰ βουλήματα τῶν τυράννων, οὗτοι τρεῖς τυγχάνουσι ὄντες. Πάντα γὰρ ἀναγὰγοι τις τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύτας τὰς ὑποθέσεις, τὰ μὲν ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις, τὰ δ' ὅπως μὴ δύνωνται, τὰ δ' ὅπως μικρὸν φρονῶσιν.

Ὁ μὲν οὖν εἰς τρόπον, δι' οὗ γίνεται σωτηρία ταῖς τυραννίαι, τοιαῦται εἰσίν.

Μία βαρυτέρα καὶ εἰδεχθεστέρα μορφή τῆς τυραννίας εἶναι ὁ δεσποτισμὸς ὅστις διαφέρει τῆς τυραννίας κατὰ τοῦτο ὅτι εἰς μὲν τὴν τυραννίαν καταστρατηγεῖται ὁ Νόμος ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς νομιμότητος εἰς δὲ τὸν δεσποτισμὸν οὔτε κἂν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὁ Νόμος ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος ὅστις κυβερνᾷ κατὰ βούλησιν ὑπεράνω τῶν Νόμων. Περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης Πρὸς J. J. Rousseau Contrat social Liv. III Chap. X.

2) Καὶ γὰρ ὁ δῆμος εἶναι βούλεται μόναρχος, διὸ καὶ ὁ κόλαξ παρ' ἀμφοτέροις ἐντιμος, παρὰ μὲν τοῖς δῆμοις ὁ δημαγωγὸς (ἔστι γὰρ ὁ δημαγωγὸς τοῦ δήμου κόλαξ) παρὰ δὲ τοῖς τυράννοις οἱ ταπεινῶς ὁμιλοῦντες, ὅπερ ἐστὶν ἔργον κολακίας.

τροπήν διακυβέρνησις τῆς χώρας ὑπὸ τῶν πολιτῶν, χωρὶς οἱ μὲν νὰ εἶναι προορισμένοι αἰωνίως νὰ ἄρχωσι, καὶ οἱ δὲ νὰ ἄρχωνται.

Ἐν τούτοις περαινόντες ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι αἱ στερεώτεραι βάσεις τῆς εὐτυχίας μιᾶς Πολιτείας οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἢ μορφή τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς εἶναι ἡ Ἄρετή καὶ ὁ Νοῦς ὅπως αἱ αὐταὶ ἠθικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀρχαὶ εἶναι καὶ αἱ στερεώτεραι βάσεις τῆς σωτηρίας ἑνὸς ἀνθρώπου. Δηλαδή πρέπει μία Πολιτεία νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς Ἐπιστήμης διὰ νὰ προκόψῃ. Ἐνόσω δὲν ὑπάρχει εἰς μίαν Πολιτείαν ἠθικὴ ἀγωγή, κρατικὴ καὶ ἰδιωτικὴ, ἔνόσω δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ μόρφωσις εἰς τοὺς κυβερνήτας τῆς Πολιτείας ταύτης, ἡ Πολιτεία ἐκείνη μίαν ἡμέραν εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ πάθῃ ἐξάρθρωσιν καὶ καταστροφὴν. Διὰ τοῦτο ὅλη ἡ προσοχὴ τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἡγετῶν πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον καὶ ὁ Λαὸς ὀφείλει, ἔὰν ἐπιθυμεῖ τὴν εὐτυχίαν του, νὰ θέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς του ὡς πολιτικούς ἡγέτας οὐχὶ τοὺς ἐπιτηδείους οὐχὶ τοὺς ἀνεπιστήμονας τοὺς ἀνηθικούς τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ραδιούργους ἀλλὰ τοὺς ἐπιστήμονας καὶ ἠθικούς πολιτικούς.

Τώρα ἄς ἴδωμεν ἐπὶ ποίων σημείων τῆς Πολιτικῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγερθῇ συζήτησις

Θὰ ἐκθέσω ἐπὶ ταῦ προκειμένου πρῶτον τὰς ἀντιλήψεις μου καὶ θὰ παρακαλέσω τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἐκ τοῦ σεβαστοῦ ἀκροατηρίου μου, ὅπως ἐκθέσωσι τὰς ἰδικὰς των ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἀπαντήσω εἰς ἕνα ἕκαστον εἰς τὸ τέλος.

Ἐπὶ τοῦ **οἰκονομικοῦ προβλήματος** συμμερίζομαι τὰς ἰδέας τοῦ Ἀριστοτέλους κατὰ τῆς κοινοκτημοσύνης δι' οὓς λόγους ἀνέπτυξα, ὀφείλω ὁμως νὰ τονίσω ὅτι, δὲν δυνάμεθα ἀπορρίπτοντες τὰς κομμουνιστικὰς ἰδέας, νὰ μὴ προσανατολισθῶμεν πρὸς τὰς ριζοσπαστικὰς καὶ τὰς μεταρρυθμιστικὰς σοσιαλιστικὰς ἰδέας τῶν νεωτέρων χρόνων τὰς ὁποίας ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐμελέτησε τόσον, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἦτο δίκαιον οὐχὶ νὰ καταργήσωμεν βεβαίως τὴν ἰδιοκτησίαν ἀλλὰ νὰ ρυθμίσωμεν δικαίως τὴν λειτουργίαν ταύτης διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν κολοσιαίων περιουσιῶν, τῆς συγεντρώσεως τοῦ πλούτου εἰς τὰς χεῖρας ὀλιγίστων ἀτόμων πρὸς οἰκονομικὴν ὑποδούλωσιν τῶν πολλῶν, διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς προοδευτικῆς φορολογίας ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἰπροσόδου τοῦ κεφαλαίου, τῆς βαρείας φορολογίας ἐπὶ τῶν μεγάλων κληρονομιῶν, τῆς δικαίας διευθετήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος καὶ ἄλλων παραπλησίων μέτρων. Διατυπώνω τὰς γενικὰς ἀρχὰς χωρὶς νὰ εἰσέλθω εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ζητήματος, αἵτινες θὰ ἀπετέλουν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα ἀναλυτικότερον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἰκονομικὰ συστήματα.

Ἐπὶ τοῦ **οἰκογενειακοῦ ζητήματος** συμμερίζομαι ἐπίσης τὰς συντηρητικὰς ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Οἰκογενείας ἰδέας τοῦ Ἀριστοτέλους ὅστις πολὺ ὀρθῶς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα **στηρίζει ἐπὶ τῆς οἰκογενείας ὀλόκληρον τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς**, Ἀλλὰ πάντως συμμερίζομαι ταύτας ἐν πνεύματι προοδευτικότητος, κατὰ τοῦτο ὅτι δὲν δύ-

ναμαι ἢ νὰ κηρυχθῶ ὁπαδὸς τῶν φεμινιστικῶν ιδεῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, αἵτινες χωρὶς νὰ καταργῶσι τὴν ιδέαν τῆς Οἰκογενείας φρονοῦσι ὅτι ἡ γυνὴ ὀφείλει νὰ ἔχη πολιτικὰ δικαιώματα ὅπως ὁ ἀνὴρ καὶ ὁ προορισμὸς τῆς εἶναι εὐρύτερος τοῦ γυναικωνίτου.

Ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ προβλήματος.

Εἶμαι θαυμαστῆς τῶν φιλελευθέρων ἀλλὰ καὶ θαυμασίων ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ πολιτειακοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἐλευθερία εἶναι κάτι ἱερὸν καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ Ἐπιστήμη εἶναι αἱ στερεώτεραι βάσεις τῆς εὐτυχίας ἐνὸς Λαοῦ καὶ ἐνὸς κράτους, ὅπως καὶ τῶν ἀτόμων.

Δι' ἐμὲ εἶναι ἀνάξιος νὰ λέγεται πολίτης ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἔχει ἐννοήσει τὰς ὑψηλὰς καὶ ὠραίας ταύτας ἀρχὰς τῆς Πολιτ. Φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τοῦ πολιτειακοῦ ζητήματος καὶ **τελείως ἀνάξιος νὰ λέγεται πολιτικὸς ἀνὴρ ἢ πολιτικὸς ἡγέτης ἐνὸς Λαοῦ, ὁ πολιτικὸς ἐκεῖνος ὅστις θὰ εἶχε ἐγγράψει μὲ χρυσᾶ γράμματα ἐπὶ τῆς σημαίας τοῦ πολιτικοῦ του προγράμματος καὶ δὲν θὰ εἶχε καθιερώσει ἐπὶ μιᾶς στήλης πλησίον τοῦ κυβερνητικοῦ Μεγάρου του τὰς λέξεις**

Ἐλευθερία—Ἀρετὴ—Ἐπιστήμη.

Εἶδομεν ποῖος εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης ποῖα εἶναι ἡ μεγαλοπρέπεια ἀλλὰ καὶ ποῖον τὸ ὕψος τῆς φιλοσοφίας του εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτειακὰ ζητήματα, τὰ ἐνδιαφέροντα τόσον ζωτικῶς τὸν ἄνθρωπον, εἶδομεν ἐπίσης τὸ φιλοσοφικὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀνδρὸς ἐξαρθέντος μετὰ τῶν λοιπῶν προγεγεστέρων καὶ μεταγενεστέρων ἀθανάτων φιλοσόφων

τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἰς ἐπίπεδον πνευματικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν εἰς ὃ οὐδέποτε ἀνθρωπίνη διάνοια ἐξήρθη ἔκτοτε. Καὶ ὅτον σκεφθῶμεν ὅτι ὁ ἀνεκτίμητος αὐτὸς Πλοῦτος τοῦ Πνεύματος, τὸ Πάνθεον αὐτὸ τῆς ὑπερόχου ἀνθρωπίνης Σοφίας ἣτις ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τὸ θεῖον, προσήγγισε πρὸς αὐτό, ἀνήκουσι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν; τότε θὰ ἐννοήσωμεν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀθανάτου τούτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡμεῖθα νόμιμοι κληρονόμοι ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἀθανάτου Ἐλευθερίας ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ Φιλοσοφία διὰ τὴν ὁποίαν σεμνύνεται ἡ ἐκ ταύτης πηγάζουσα νεωτέρα Επιστήμη.

Τί λοιπόν; Ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες συνεχισταὶ τῶν μεγάλων παραδόσεων τῆς ἐνδόξου ἑλληνικῆς ἱστορίας θὰ ἐφαινόμεθα ἀνάξιοι τῆς Ἐλευθερίας ταύτης, δημιουργοῦ πάσης προόδου, ἣτις διὰ τῆς ζωογόνου οὐτῆς ἀκτινοβολίας ἐλάμπρυνε καὶ ἀνέδειξε τὴν ἑλληνικὴν Πατρίδα τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν ἣτις ὑπῆρξε τὸ πρῶτον λίκνον τοῦ ἑλληνικοῦ Πνεύματος;

Οὐδέποτε θὰ ἐφαινόμεθα ἀνάξιοι τῆς Ἐλευθερίας ταύτης. Δὲν εἶναι δυνατόν πλέον ἢ χώρα αὕτη ἢ προικισθεῖσα μὲ τὴν Ἐλευθερίαν νὰ στερηθῇ ταύτης, νὰ στερηθῇ δηλονότι τῶν μέσων ἐκείνων δι' ὧν θὰ ἐξελίσσετο πρὸς τὸν μέγαν ὄριζοντα τῆς ὑψηλῆς Επιστήμης, τῆς ὑψηλῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ μεγάλου Πολιτισμοῦ.

Ποῦ εἶναι ὁ μέγας αὐτὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων χρόνων, ποῦ εἶναι τὸ ἄπλετον τὸ οὐράνιον φῶς τῆς Επιστήμης τῆς ὁποίας ἔχει ἀνάγκη ἡ Ἀνατολή διὰ νὰ ἀναμορφωθῇ; Ἴδου ἐνώπιόν Σας ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς Ἐλευθερίας, περαιτέρω εἶναι ὁ δεύτερος, ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ Επιστήμη, ὁ Παράδεισος τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἠθικοῦ φωτός.

Ὁ δρόμος διὰ νὰ φθάσωμεν ἀπὸ τὸν πρῶτον σταθμὸν τὸν ὁποῖον κατεκτήσαμεν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἐνδόξου καὶ ἥρωϊκοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν δεύτερον ἔστις ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα τῆς ἐθνικῆς μας εὐτυχίας εἶναι τραχὺς ἀλλ' ὄχι ἀδιάβατος. Αἰταιοῦνται ἀγῶνες σώματος καὶ ἀγῶνες πνεύματος, ἀπαιτοῦνται θυσίαι καὶ καρτερία καὶ οὐταπάλησις καὶ ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονὴ ἀλλὰ καὶ εὐστροφία καὶ φρόνησις καὶ διπλωματία καὶ μέθοδος καὶ Επιστήμη καὶ Φιλο-

σοφία ἥτις κατὰ τὸν θεῖον Πλάτωνα εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ καλοῦ κυβερνήτου καὶ πολιτικοῦ.

Μόνον ἔαν ἀρθῶμεν εἰς τὴν περιοπὴν ἐκείνην τῆς πολιτικῆς ὠριμότητος ὅπου θὰ ἦτο ἐφικτὸν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ ἐθνικὸν μας ζήτημα μὲ ἀνιδιοτέλειαν καὶ σοβαρότητα καὶ πατριωτισμὸν ἀμιγῆ ὑπεράνω προσωπικῶν καὶ κομματικῶν ὑστεροβουλιῶν καὶ ὑπολογισμῶν θὰ κατερθώσωμεν νὰ κατακτήσωμεν καὶ τὸν δεῦτερον καὶ τελειωτικὸν σταθμὸν τῆς Ἐλευθερίας. Ο γερναῖος Ἑλληνικὸς στρατὸς φρουρεῖ εἰς τὸ μέτωπον διὰ τὴν ἔλευθερίαν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Ἔθνος σύσσωμον ὀπισθεν αὐτοῦ, ἠνωμένον καὶ ἀδιαίρετον ὀφείλει νὰ τοῦ παράσχη πᾶσαν συνδρομὴν οἰκονομικὴν καὶ ὀθικὴν μέχρι τῆς ὀριστικῆς Νίκης τῆς σῴσεως καὶ εἰρηνοποιου, τῆς Νίκης, ἐκείνης ἥτις καὶ ἂν βραδύνη ἀκόμη, θὰ ἐπιστέψω ὁμως εἰς τὸ τέλος τὸν ἀγῶνα τοῦ Δικαίου τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ.

Ζήτω ὁ Στρατός !

Ζήτω τὸ Ἔθνος !

Ζήτω ἡ Ἐλευθέρα Μικρὰ Ἀσία !

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστοτέλους	Πολιτικά
Πλάτωνος	Πολιτεία καὶ Νόμοι
Anton Menger	L'Etat Socialiste traduit par
Edgar Milhaud.
J. J. Rousseau	Contrat Social.
Pascal	Les Pensées.
Emile Faguet	Pour qu'on lise Platon.
Alfred Weber	Histoire de la Philosophie Euro-
péenne.